

ZAKOPANE

Ion H. CIUBOTARU*

Pentru mine, prima zi a săptămânii următoare (4-10 septembrie 1972) trebuia să fie una fără surprize. Nu-mi rămăsese de făcut altceva decât să-mi procur bilete pentru a ajunge la Zakopane. Din cauza festivalului însă, biletele pentru trenurile accelerate, rapid și expres fuseseră vândute cu vreo zece zile în urmă. Am căutat la agenții, la gara centrală, am sperat să apară vreo returnare, nimic. Era disponibil doar un tren personal, care se lua dintr-o stație secundară. Circula numai noaptea. Cu puțin noroc (vorba vine), am căpătat un bilet la vagonul de dormit. Mai bine de douăsprezece ore am fost pe drum. Pe la opt dimineața, intram în Zakopane. Orașelul de la granița cu Cehoslovacia se trezise la viață. O stațiune elegantă, cochetă chiar, ce se întindea pe firul unei văi înguste, între piscurile nordice ale Tatrei și cartierul Gubałowka, unde mai puteau fi întâlniți urmașii *goralilor* (muntenilor) care întemeiaseră așezarea.

După câteva ocolișuri, căutate sau întâmplătoare, ajung la Hotelul Giewont. O clădire impunătoare, ridicată în apropierea muntelui de la care-și luase numele, după un proiect ce nu părea să aibă nici o legătură cu tiparele socialiste. Nu fusese făcută pentru oamenii de rând. Am intrat totuși. La recepție, o fată frumoasă și elegantă mă întâmpină cu zâmbetul pe buze. O întreb dacă au locuri, îmi răspunde că da, îi spun că vreau să rămân toată săptămâna, mă asigură că nu-i nici o problemă, dar când îi dau pașaportul mă întreabă surâzând: „– Aveți dolari?”

Așadar, intuiția mea se dovedise justă. Îmi cer scuze în timp ce domnișoara suavă, la fel de binevoitoare, mă îndeamnă să încerc la Hotelul Zakopane. Nu era prea departe de cel capitalist. Luxos și acela. De data asta, dau dovadă de prudență. O întreb pe frumoasa de la ghișeu dacă primesc bani polonezi. „– Sigur că da”, spune ea,

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași – România.

etalând același zâmbet profesional. Răsuflu ușurat și-i întind actul de identitate. În loc să-l primească, îmi răspunde liniștită: „– Săptămâna asta hotelul este închiriat de cei cu festivalul”. Resemnat, mă așez pe un fotoliu cu husă grenă, să-mi trag sufletul. Nu-mi mai rămâneau decât pensiunile goralilor.

Pe canapeaua din dreapta, se afla o doamnă cu părul platinat, cam de vârsta a doua, care cerceta atentă hârtiile dintr-o mapă maronie. Purta ochelari ușor fumurii și fuma țigară de la țigară. La reverul stâng al taiorului liliachiu avea un ecuson pe care scria mare *Zlot ciupaga* (Toporașul de aur), *organizator*. Ceva mai jos, cu litere mici, era scris și numele ei: Dr. Ołżena Żelehowa. N-am mai stat pe gânduri. Am salutat-o respectuos, i-am spus cine sunt și i-am întins invitația Academiei poloneze. Am asigurat-o că venisem special pentru manifestarea folclorică, dar că nu găseam loc de cazare. M-a rugat să iau loc pe canapea. A citit cu atenție documentele și restituindu-mi-le, mi-a spus: „– Aveți camera 134. Duceți bagajele și reveniți”. Recepționera m-a înregistrat și mi-a dat cheia descumpănită. Un sfert de oră mai târziu eram din nou în holul hotelului. Doamna Żelehowa îmi pregătise un ecuson și programul manifestării. Mă inclusese între oficialitățile festivalului. Asta însemna că, timp de opt zile, cazarea, masa și excursiile prin împrejurimi îmi erau asigurate. Abia mi-am revenit. Norocul nu m-a prea răsfățat în viață, dar la Zakopane l-am avut cu asupra de măsură.

Festivalul internațional de folclor „Toporașul de aur” a început în ziua următoare, pe la orele unsprezece treizeci. Participau interpreți din paisprezece țări: Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, URSS, Iugoslavia, Bulgaria, România, Albania, Austria, Elveția, Norvegia, Franța și Anglia. O impresionantă revărsare de straie țărănești multicolore și de acorduri muzicale ce păreau să vină de dincolo de vreme. În față mergeau trei călăreți îmbrăcați în costume specifice goralilor, care sunau din buciume de mesteacăn, iar de o parte și de alta a itinerarului fuseseră amplasate zeci de sculpturi țărănești din lemn, piatră sau fier forjat, ceea ce – după cum aveam să descopăr mai târziu – constituie o particularitate a artei populare din această țară. Pe trotuare se vedeau tarabe cu produse artizanale, foarte asemănătoare cu cele ce se întâlnesc și pe la noi.

Spectacolul se ținea într-o poiană, ale cărei pajiști bătătorite se dovedeau neîncăpătoare pentru valurile de spectatori ce nu mai

conteneau să se adune. Cu puțin timp înainte de a porni parada, și-au făcut apariția oficialitățile: juriul, ziaristii și fotoreporterii acreditați. Președinte al juriului era profesorul universitar Roman Reinfuss din Cracovia, cel mai de seamă etnolog al Poloniei la acea vreme. Printre jurați se număra și Dr. Anca Giurchescu, de la Institutul de Etnografie și Folclor din București, o eminentă cunoscătoare a dansului popular tradițional. Abia dacă am reușit să ne salutăm.

Dansatori din Bukowina Tatrzańska – Polonia

Potrivit regulamentului, la acea mare sărbătoare folclorică fuseseră invitați artiști amatori ce puteau fi grupați în trei categorii de interpreți: unii care valorizau *autenticitatea* creațiilor populare din zonele pe care le reprezentau, alții doritori să scoată în evidență *latura artistică* (spectaculară) a acestora și, în fine, cei ce foloseau patrimoniul etnocultural doar ca pretext pentru realizarea unor spectacole de *folclor stilizat*. Teoretic, fiecare grup de actanți avea dreptul să aspire la cucerirea trofeului, ceea ce pe unii membri ai juriului i-a cam pus în încurcătură și pe bună dreptate. Căci ce altceva reprezenta acel *toporaș*, cu atâtea semne și simboluri pe

suprafața lui, dacă nu chintesența unui străvechi obicei pastoral, prezent cândva la mai toate popoarele din lanțul carpatic? Or rădăcinile acestuia, sensurile sale primare, nu puteau fi relevate de *dansurile artistice* (demagizate) și cu atât mai puțin de cele *stilizate*. Pentru că în asemenea cazuri, așa cum observa Jean Servier, „oamenii devin mult mai grijulii cu splendoarea ritualului decât cu eficacitatea lui”.

Nu știi dacă timpul afectat fiecărei formații pentru evoluția scenică fusese stabilit de către organizatori. Înclin să cred că nu, iar acest lucru i-a dezavantajat pe unii, deoarece n-au știut când să se oprească. Din cele șapte zile ale festivalului, patru erau destinate serbărilor (care aveau loc dimineața și după-amiaza), iar trei excursiilor de documentare prin satele din împrejurimi. Celor paisprezece echipe artistice din țările invitate li se adăugau încă trei, deoarece gazdele intraseră în concurs cu patru formații din zone diferite. Asta însemna că fiecare grup de participanți avea la dispoziție cam o oră și ceva ca să-și prezinte programul, timp arhisuficient pentru oricare gen de spectacol.

Cum era și firesc, cinstea de a deschide acea amplă manifestare folclorică a revenit gazdelor. Iar polonezii au urcat pe scenă cu ceea ce aveau mai bun: un *Ansamblu de cântece și jocuri păstorești* dintr-o așezare montană (Orawa-Podhale), situată în cea mai conservatoare zonă etnografică a țării, undeva în partea sud-estică a ținutului cracovian. Un fluiet mare, o tilincă, o tobă și un cimpoi intonau melodia unui străvechi joc ciobănesc, în ritmul căruia nouă flăcăi și două femei se unduiau pe mijlocul scenei, sprijinindu-se în baltage și făcând mișcări spectaculoase, ce te duceau cu gândul la un dans inițiativ. Din când în când, răsunau comenzile scurte și ferme ale protagonistului. Muzicanții schimbau de îndată ritmul, urma alt dans și încă unul, iar spectatorii admirau întregul repertoriu coregrafic bărbătesc din ambianța stâniei.

Straiele interpreților vădeau o sobrietate desăvârșită: cămăși albe cu mânecile largi, pantaloni negri strânși pe picior – împodobiți cu fireți roșii pe la buzunare – ciorapi de lână albă, opinci și ațe negre din păr de cal, înfășurate în jurul gleznelor. Purtau șerpăre late, ținute cu nasturi galbeni, bundițe lungi întoarse pe dos, iar pe cap aveau pălării negre cu șnururi multicolore și câte trei motocei în partea stângă. Baltagele reprezentau un soi de mărci de identitate.

La un moment dat, și-au făcut intrarea în scenă băcițele. Tot nouă la număr. Batistele albe cu horboțică de pe cap, asemenea *grimelelor* de la noi, fuseseră legate la spate pe sub coc. Albe erau și cămășile, cu gulere dantelate, peste care purtau veste negre strânse pe talie, ornamentate cu mătase roșie. Fustele largi, încrețite și închise la culoare, erau legate cu bârnete țesute în stative. Brâul ceva mai lat al celei ce conducea grupul avea culorile drapelului național. Peste fuste purtau pestelci împodobite cu ornamente discrete, iar în picioare aveau ghete negre. Au intrat pe scenă cântând și dansând, cu toate că melodia lăutarilor se auzea foarte bine. Și au continuat să cânte din gură chiar și atunci când dansau cu băieții, semn că în zona respectivă această modalitate de interpretare a *cântecului de joc* era încă bine conservată.

Dansurile băcițelor, interpretate unul după altul, lăsau să se observe că erau închinată treburilor cotidiene pe care le aveau de îndeplinit femeile la stână. Așa cum, prin alte părți, gospodinele intră în joc pentru creșterea cânepii sau legatul holdelor, mișcările celor de la Orawa-Podhale urmăreau să impulsioneze sănătatea și prosperitatea turmelor. Finalități asemănătoare se sugerau, cu și mai multă claritate, atunci când jocurile păstorești deveneau mixte. Pentru că, în astfel de situații, mișcările bărbaților și gesturile pe care aceștia le făceau cu baltagele treceau dincolo de aspectele apotropaice ori propițiatoare, lăsând să se întrezărească urmele unor îndepărtate elemente cultice. Oricum, a fost un spectacol ce nu putea fi trecut cu vederea.

Pe parcursul desfășurării festivalului, am cunoscut câțiva polonezi, care aveau să-mi fie de mare ajutor. Unul dintre ei se numea Jerzy Motyka și era redactor-șef, pe probleme de cultură populară tradițională, la Radio Varșovia. Într-una din zilele libere, după conferința de presă, mi-a propus să mergem în satul Gubałówka, aflat dincolo de crestele nordice ale stațiunii, cam la opt sute și ceva de metri altitudine. Locuiau acolo cei din aripa rustică a gorailor din vale, care se urbanizaseră. Distanța până la destinație nu depășea trei kilometri. Mijlocul de transport avut la îndemână era destul de ciudat: un fel de *mocăniță*, care mergea pe o linie ferată îngustă, dar fără locomotivă. Era un singur vagon, mai lung ca de obicei, dotat cu motor electric, dar și cu niște cârlige speciale, care intrau în funcțiune spre sfârșitul traseului.

Într-adevăr, ultimii 300-400 de metri păreau un fel de „zidul morții”. Vagonul se înclina atât de tare, încât aveai senzația că urci pe un perete. Clădirile din Zakopane se vedeau ca în fântână. Pericolul de a ne duce de-a berbeleacul părea iminent. Eram pur și simplu pierdut. Motyka sta rezemat într-un colț și mă întreba cu sadism: „Nu-i așa că priveliștile sunt încântătoare?” Ce priveliști? că ochii îi țineam mai mult închiși. În sfârșit, am ajuns cu bine pe platou. M-am așezat pe o bancă, așteptând clipe bune ca să-mi revin. Abia după aceea am întors privirile spre versantul opus. Piscurile înzăpezite de pe pantele sudice și sud-vestice ale Munților Tatra, aflate dincolo de culmile împădurite din proximitatea stațiunii, își dezvăluiau frumusețea în toată splendoarea lor. Orașul de pe firul văii se metamorfozase într-un tărâm de basm.

Gubałówka era o așezare montană atipică. Dănuia acolo de vreun secol și jumătate, dar nu mai păstra nici un indiciu al vremurilor de odinioară. Cam două sute de case noi, ce păreau mai curând vilișoare, fuseseră împrăștiate la întâmplare pe ditamai plaiul. Acareturile, înfățișând construcțiile anexe, abia dacă se zăreau pe ici pe colo. Frecvente erau doar fântânile cu roată și cele cu *troliu*. Cu cumpănă nu am văzut nici una. Ulițe propriu-zise, pietruite, prevăzute cu canale de scurgere și podețe, erau trei sau patru. Străbăteau localitatea de la un capăt la altul. Între acestea și gospodăriile oamenilor, existau drumeaguri de pământ, cu amenajări ne semnificative. De la o casă la alta, se circula pe poteci înguste, traversate de zaplazuri făcute din răzlogi. Un drum bine întreținut ducea spre sudul așezării, unde se afla țarina. Câteva lanuri de porumb, alternând cu miriștile de grâu și de ovăz, începeau să se îngălbenească.

Aparent, localnicii erau deosebit de binevoitori. Dar asta se întâmpla doar până aflau că nu intenționez să rămânem acolo peste noapte. Au stat, totuși, de vorbă cu noi, istorisindu-ne câte ceva despre trecutul satului. Nimic deosebit. Mai familiare păreau să le fie obiceiurile sărbătorilor de iarnă, îndeosebi cele de la Crăciun, mai toate religioase. I-am întrebat și despre unele rituri funerare, dar n-au scos nici un cuvânt. În câteva situații, le-am cerut încuviințarea de a le trece pragul. Nădăjduiam să descopăr trecutul măcar în ambianța interioarelor. Nici pomeneală. Pereții erau goi, iar lavițele și paturile acoperite cu țesături moderne, procurate de unde s-a putut.

Covoarele, lăicerele, ștergarele și broderiile vechi dispăruseră de pe când satul intrase în circuitul turistic. Lăzile de zestre, blidarele și câteva icoane pe sticlă luaseră drumul muzeelor. Cu totul întâmplător, păstrau câte o piesă de port popular ceva mai veche, pe care nu mi-o arătau ca mărturie a trecutului, ci cu intenția de a mi-o vinde. Pe la orele amiezii, un proprietar de autoturism s-a învoit să ne ducă în alt sat – Bukowina Tatrzańska – situat în partea nord-estică a orașului Zakopane, la câteva sute de metri de granița cu Cehoslovacia. De fapt, hotarul dintre cele două țări, pe care abia dacă îl găseai prin jnepeniș, tăia această localitate în două.

Vrând-nevrând, numele așezării mă ducea cu gândul la meleagurile autohtone. Peisajul antropogeografic, inclusiv cel din poienile slovace, părea a fi o prelungire a celui din nord-vestul Rădăuților, unde românii și huțulii bucovineni conviețuiesc de veacuri în deplină armonie. Până și bondițele lungi cu ornamente cărămizii ori pălăriile *cu gang*, pe care le vedeam în jurul meu, semănau uimitor de mult cu cele ce îmi erau atât de familiare de acasă. Nu mai vorbesc de faptul că nici unul dintre bucovinenii polonezi nu pornea la drum fără a lua cu sine *baltagul* și geanta de piele la șold, aidoma confrăților de sub Obcina Mare sau cea a Feredeului, trăitori în Carpații Orientali. Ca și aceia, uscau fânul pe *prepeleci* ori pe garduri și îl clădeau în stoguri sau în căpițe rotunde „cu inimă”, adică în jurul unui trunchi de brad îngropat în pământ.

Asemenea muntenilor noștri, oamenii din Bukowina Tatrzańska sunt foarte prietenoși. Dacă intri în vorbă cu ei, nu se lasă până nu află totul despre tine. După câteva schimburi de cuvinte, îndată te poftesc în casă și te îmbie cu *wutka*. Întocmai ca bucovinenii români, numai că aceia te întâmpină cu *holercă*. Interlocutorii mei n-auziseră de această băutură, dar fiind făcută de frații de dincolo erau convingși că trebuia să fi fost foarte bună. Bucovinenii polonezi erau oameni sfătoși, puși pe vorbă lungă. Orice îi întrebam, știau. Din când în când îmi întorceau vorba: „– La voi îi tot așa?”

Aveau case frumoase, lucrate cu gust, aproape toate fiind făcute din bârne și acoperite cu draniță. Foarte îngrijite erau și grajdurile, pe care le numeau *șuri*, semn că mai toată lumea se ocupa cu creșterea animalelor. O bătrână îmi spunea că străbunicii ei veniseră de pe lângă Cernăuți, iar vecinii de pe „ceea coastă” continuau să se răspundă cu neamurile de la Ceremuș. Câțiva meșteri populari, neîntrecuți în

prelucrarea lemnului, confecționau piese de mobilier casnic (lăzi de zestre, mese, blidare, colțare, lășcare), împodobite cu ornamente incizate sau pirogravate. Tot ei făcuseră și jilțurile de la biserică pe care le admira toată lumea.

Pe la orele șaisprezece, terminasem ce aveam de trebăluit în acel sat. Mai rămânea să găsim pe cineva care să ne ducă la Zakopane. Batem la o poartă și ne răspunde un bărbat ce părea trecut de patruzeci de ani: „– Uite, zice Motyka, sunt cu un român și vrem să ajungem în oraș. – Cu un român? întrebă el vesel, străbunicii mei erau bucovineni de pe granița românilor cu Galiția”. Ne cheamă în curte. „– Bem câte-o wutka și plecăm”. Nu-l putem refuza. Pe drum, ne propune să facem un ocol de vreo treizeci și cinci de kilometri, pentru a vedea cel mai frumos lac din Munții Tatra. Cum să nu fii de acord cu așa ceva? Când am început să urcăm, traseul era de-a dreptul încântător. Nenumărate serpentine, iar de după fiecare cotitură se iveau, grandioase și încântătoare, priveliști cum nu mai văzusem vreodată.

De la un timp însă, peisajele au prins a se derula prin fața noastră cu o iuțea care ne îngrijora. Și nu piscurile pleșuve ale stâncilor sau verdele întunecat al codrilor sălhuți erau priveliștile dătătoare de neliniști, ci hăurile din stânga și din dreapta drumului, tăiate pieptiș până în măruntaiele pământului; locurile acelea prăpăstioase, gata să te înghită la fiecare viraj. Începusem ziua cu o spaimă cumplită și o încheiam la fel. Zadarnic încerca polonezul de lângă mine să potolească elanul necontrolat al șoferului. Mergea și mai îndrăcit. Numai el știa câte *wutci* avea la bord. A ținut-o așa până la capăt.

Când am coborât din mașină, abia dacă mai vedeam pe unde pășesc. Atâta am apucat să zic: „– E nebun! Nu mă mai întorc cu el, chiar dacă rămân aici până la primăvară”. Motyka a încercat să mă ironizeze: „– E nebun de-al tău!” Venindu-mi în fire, am rămas pe malul lacului cam două ore. Mă lăsam învăluit de farmecul unic al acelei adevărate minuni a naturii. În inima sălbaticelor piscuri ale Tatrei sclipea lacrima albastră a iezerului, căruia localnicii îi spun *Morskie Oko* (Ochi de Mare). O pânză neclintită ce ascunde tainele din adâncuri, istorisite de atâtea și atâtea legende. La întoarcere, am călătorit cu autocarul luxos al elvețienilor. M-am putut bucura în liniște de frumusețile fără seamăn ale acelor locuri. Șoferul din Țara Cantoanelor se mișca dezinvolt printre pantele abrupte ale Munților Tatra, de parcă nici nu ar fi existat.

În ziua următoare, festivalul folcloric își relua programul. S-au rânduie pe scenă vreo cinci formații artistice, din tot atâtea țări, etalându-și priceperea și talentul. Cea mai frumoasă impresie au lăsat-o artiștii amatori din Skopje (Scopie), care reprezentau Iugoslavia. Era un *Ansamblu de cântece și dansuri macedonene* din Raduša, o așezare dinspre izvoarele Vardarului, fluviul ce trece prin mijlocul acelei țări montane, brăzdând-o de la nord la sud. Oamenii din zona respectivă, printre care se aflau și mulți aromâni, păstrau unele particularități etnoculturale specifice vlahilor sud-dunăreni.

Grupuri de băieți și fete, într-o curgere continuă, au umplut scena de la Zakopane, cântând din gură și dansând, care mai de care, în horă (*kolo*) sau în perechi. Se închegau felurite jocuri locale, numai de ei știute, pe care le interpretau cu entuziasm, așa cum o făceau și în vatra satului, fără aportul vreunui instrumentist. Simplă și sobră, costumația lor era dominată de tricomia alb-negru-roșu, în combinații dintre cele mai subtile. Sunt culori străvechi, pe care le întâlnim – într-o asociere sau alta – pe întreg cuprinsul spațiului sud-est european.

La un moment dat, când spectatorii nu mai pridideau să-i admire, radușanii au prins a se retrage. Plecau perechi-perechi, lăsând în urmă scena festivalului, așa cum se îndepărtau, probabil, și de locul unde se ținea hora satului. Cam în același timp, și-a făcut apariția un grup de instrumentiști, acaparând de îndată atenția mulțimii. Asocierea părea insolită: trupcă, fluier mare, drâmbă, cimpoi și tobă. Trupca era un fel de fluier cu ancie, fără găuri, numai că se termina cu o pâlnie ce amintea de clarinet. Scottea un sunet prelung, sfâșietor, pe care celelalte instrumente îl susțineau cu sunori grave. Cântau ceva de jale sau de despărțire.

Pe un asemenea fundal, intrau în scenă unsprezece feciori, ale căror mișcări păreau desprinse dintr-o istorie veche. Jucau *Tupacul*. Un dans arhaic, din familia *Arcanului* și *Bărbuncului* de la noi ori a *Cracoviacului* polonez, în care se prindeau mai toți recruții în ziua plecării la oaste. Tinerii erau îmbrăcați în cămăși albe, veste negre, cioareci de aba sărăduiți și brâie roșii legate cu curele. Pe cap purtau bonete negre cu ciucuri roșii, iar opincile maronii erau încălțate peste obiele roșii, legate cu ațe negre. Au mai interpretat trei-patru jocuri bătrânești, pe care le conducea un fel de *vătaf* cu o năframă roșie în mână. Semnele pe care le făcea protagonistul atenționau performerii asupra schimbării ritmului ori a desenului scenic. Cu totul remarcabil

mi s-a părut a fi *dansul baltagelor*: ruperile de ritm, săriturile imprevizibile și agitarea obiectelor rituale lăsau să se întrevadă substratul războinic al jocului.

La sfârșit, profesorul Reinfuss s-a îndreptat spre arșarul sub a cărui coroană se relaxau macedonenii. Nu era prima dată când președintele juriului dialoga cu interpreții. Orice nelămurire avea, încerca să o clarifice pe loc. Gruzinilor, bunăoară, care prezentaseră un spectacol de virtuozitate, le-a controlat *palmele*, dovedindu-le că nu erau țărani din nu știu ce sat, așa cum pretindeau, ci artiști profesioniști. În cazul celor de la Skopje, dorea să se edifice în privința a două instrumente: *trupca* și *drâmba*. Mânat de aceeași curiozitate, m-am apropiat și eu de grupul respectiv. Un fel de trupcă, ceva mai mică, exista și prin părțile Hârlăului, iar varietăți de drâmbă apăreau în mai toate așezările noastre montane, îndeosebi la huțuli. După ce a cercetat cele două instrumente, universitarul polonez a încercat, fără a izbuti, să cânte din ele. Am luat și eu drâmba, potrivit-o cu mâna stângă cât mai aproape de dinți, în vreme ce cu degetul mijlociu de la dreapta am început să zgândăr lama de oțel. Cântam *Huțulca pe bățai* de la Nisipitu, așa cum o învășasem de la Mihai Hotopila din Brodina de Sus – Suceava. Câțiva dintre dansatorii radușani începuseră a bățători pământul de sub arșar. Reputatul profesor, cel mai de seamă cunoscător al civilizației tradiționale din Carpați, mi-a pus mâna pe umăr și mi-a spus: „Sunteți un etnograf adevărat”. Nu m-am despărțit de macedoneni, înainte de a-i fi lăudat pentru excepționala lor evoluție. Din păcate, așa cum se întâmplă de atâtea ori, juriul nu i-a inclus printre laureați.

Ziua de 9 septembrie era ultima în care ne mai puteam bucura de frumusețea locurilor propuse pentru a fi vizitate. Satele spre care urma să pornim se aflau la peste 30 de kilometri depărtare. Imediat după micul dejun, autocarele celor paisprezece țări s-au împrăștiat, fiecare în altă direcție. Microbuzul nostru se îndrepta spre Witowie, o așezare socotită a fi una dintre cele mai conservatoare din zonă. Așa mi s-a spus. Împrejurimile erau într-adevăr pitorești, dar localitatea nu se ridica la nivelul renumelui ce i se atribuiseră. Cu excepția câtorva construcții arhitectonice mai vechi și a unei biserițe de lemn, nimic nu reținea atenția în chip deosebit.

La rugămintea grupului, ghidul s-a văzut nevoit să ne ducă în altă parte. Așa am ajuns la Poronin, dar și acolo șederea ne-a fost foarte

scurtă. Neavând ce vedea, am luat-o spre un cătun al satului, mai aproape de pădure, unde prin 1912 fusese adăpostit Lenin, în scurta sa ședere pe plaiurile poloneze. În acea comunitate răsfirată, tipică pentru zonele montane, aveam de vizitat două muzee: unul reprezentativ pentru cultura populară locală, iar celălalt închinat memoriei conducătorului sovietic. Am stat însă și mai puțin ca în centrul satului, deoarece amândouă lăcașurile de cultură aveau lacăte pe uși. Ghizii plecaseră la Cracovia pentru instructaj. Se vede că nu era ziua noastră norocoasă. Tot ce ne mai rămânea de făcut, era s-o luăm la dreapta spre Zakopane, unde ne aștepta prânzul.

După orele mesei, prietenoasele noastre gazde ne poșteau iarăși la mașină. Unii dintre noi nu păreau prea ispițiți să o ia de la capăt, dar n-au avut încotro. Organizatorii ne pregătiseră o surpriză, așa că nu-i puteam refuza. Microbuzul șerpuia alene pe serpentinele largi ale Munților Beskizi, trecând printre fânețe și pripoare. Înaintam spre nord-vest, traversând plaiuri împodobite cu toate florile pământului. Poteci tănuite duceau spre umbrele de nepătruns ale desișurilor. Abia dacă am băgat de seamă când au început să apară satele din creierii munților. Case bătrânești, cu acoperișurile țuguiate, pitite pe după arbori seculari ca într-o lume de basm. Altele ceva mai noi, rânduite de o parte și de alta a drumului, aidoma unor străjeri disciplinați. La răstimpuri, apăreau tăpșane împrejmuite cu garduri de scândură, ce ocroteau livezi cu meri tomatici, ale căror fructe roșii ori pârguite numai pe partea soarelui te îmbiau să le culegi.

Încă cinci-șase viraje prin verdele mohorât al pădurilor de brazi și iată-ne țâșnind din nou spre un luminiș. De data aceasta, către unul cuprinzător, care se întindea pe vreo 40 de hectare. Cât vedeai cu ochii, căsuțe învelite cu șindrile lungi, bătute în cuie de lemn, șuri încăpătoare, cu *fânării* în poduri, ocoale și *perdele* de draniță pentru oi așteptau să fie explorate. Era satul Kościelisko, primul popas al călătoriei noastre din acea după-amiază de toamnă. O adevărată așezare de munte! Cele peste trei sute de gospodării păreau rostuite acolo de când lumea. Nu știam spre care să ne îndreptăm pașii mai întâi. Într-adevăr, organizatorii ne făcuseră o surpriză dintre cele mai plăcute. Și nu avea să fie singura din acea jumătate de zi.

Am intrat în mai multe case, pe care le-am ales la întâmplare. Unele vizibil îmbătrânite, altele primenite de generațiile tinere. Nici urmă a eclectismului întâlnit prin alte părți și, mai ales, nici pomeneală

de *kitsch*. Kościelisko părea o comunitate rurală încremenită în istorie. Așa cum ar fi trebuit să arate un sat conservat *in situ*, deși cel despre care vorbim nu avea un asemenea statut. Oamenii erau primitivi, deschiși, gata să tăifăsuiască despre orice am fi dorit să știm. Ne-au vorbit despre datini și practici rituale străvechi, dar și despre grija cu care duceau mai departe tot ce moșteniseră de la înaintași.

Cel ce făcea legătura între noi și acei oameni minunați era profesorul Roman Reinfuss, un expert al domeniului. Vatra, cuptorul și multitudinea obiectelor uzuale din camera de locuit (pe care și ei o numeau *casa cea mică*), lăzile de zestre, covoarele, ștergarele brodate și năframele de tot felul, aflate în încăperea destinată oaspeților, dezvăluiau originalitatea și marea unitate a culturii carpatice, despre care mentorul nostru vorbea cu atâta patos. Câteva fotografii făcute într-o livadă, unde ramurile pomilor se arcuiau sub povara fructelor târzii, încheiau șederea noastră la Kościelisko. Pe vremea lui Kazimierz Moszyński, spunea profesorul Reinfuss, „satul ăsta era examinat de patruzeci-cinzeci de specialiști, timp de o lună de zile”.

Ultima oprire am făcut-o la Chochołów, o altă localitate de la marginea țării. O despărteau de graniță doi sau trei kilometri. Peste casele țărănești din poiană începeau să cadă umbrele înserării. Intrarea în comunitate, ca în mai multe așezări din regiunea respectivă, se făcea printr-o poartă monumentală, pe privazurile căreia fusese întinsă o ghirlandă bogată din frunze de stejar. Sătenii, în frunte cu primarul, ne-au întâmpinat cu un colac și o ploscă de vin, întocmai ca pe oaspeții cei mai de soi veniți la o nuntă tradițională. Un taraf de lăutari cânta *primirea* (ca și pe la noi), iar șase călăreți gătiți pentru zi de sărbătoare ne deschideau calea.

Am alcătuit un alai, lăsându-ne călăuziți până în fața gospodăriei lui Jurczak Porawski, un meșter popular care, la bătrânețe, își transformase casa în muzeu. Adunase acolo, în două încăperi, vreo cizeci-șaizeci de obiecte frumos meșteșugite, ilustrative pentru ceea ce lucrase el o viață întreagă: paturi cu tăbliile sculptate, lăzi de zestre, dulapuri pentru vase, scaune cu decorul traforat, culmi prinse de tavan pentru pus straiete de sărbătoare, un leagăn agățat de grindă, cuiere încrustate și multe lucrări cu tematică religioasă. A doua cameră era destinată pieselor ce alcătuiau inventarul stâniei. Puteau fi văzute budănele cu bătalău pentru ales untul, fedeleșe, cofițe pentru apă, dar și răvare, bâte ciobănești (una pe care se încolăcea un șarpe), apoi fluier,

cavale, un *răboj* cu patru fețe etc. Multitudinea formelor și repertoriul decorului pledau încă o dată pentru unitatea culturii materiale a oamenilor de la munte.

Ne-am îndreptat apoi spre o casă mare, construită în întregime din lemn, cu frontonul deschis și fațada ornamentată. Pereții din bârne erau prinși la colțuri în *amnare*. Gazdele ne așteptau în prag cu clondire de *wutka*, pentru ca apoi să ne poștească în „casa cea mare”, unde mesele fuseseră deja întinse. De acolo, ne-au condus pe toți într-o încăpere lungă și răcoroasă. La grinzii atârneau bucăți de carne afumată, caiușuri de slănină și sute de cârnați încolăciți pe după nuiele groase decojite, înnegrite de fum.

Gospodarul a prins a tăia cârnații în bucăți zdravene, pe care altcineva le înfigea în țepușele unor bețe de alun, destinate fiecărui oaspete în parte. Cu asemenea trofee în mâini, ne-am îndreptat spre un loc unde fuseseră aprinse vreo douăzeci de focuri mari. Adevărate ruguri! De sub poalele pădurii s-au desprins câteva sute de băieți și fete, care chiuiau și dansau, agitând în aer aceleași simulacre de toporașe. Erau toți participanții la festival, ajunși acolo pe când noi ne mai aflam încă la Kościelisko. Ne-am înghesuit cu toții pe lângă focuri, am fript cârnații, mâncând simbolul festivalului ca într-un ritual.

În scurtă vreme a pornit petrecerea. Cam pe la aprinsul lămpilor, cum se spune la noi. Zecile de becuri agățate de stâlpii din poiană împrăștiu în jur o lumină incandescentă. Șaptesprezece tarafuri de lăutari și tot atâtea grupuri de dansatori, răzlețiți prin toate colțurile rariștii, se dezlănțuiau în voie. Feciorii din Podhale jucau o *Ciobănească* de la ruptul stâniei, ungerii porniseră *Ceardașul*, polonezii din Mazowsze dăduseră drumul printre copaci la o întreagă ceată de mascați, nemții se mișcau grațios în pas de *Ländler*, dăbăcanii din România jucau și chiuiau ca la nuntă, bulgarii și macedonenii băteau din pinteni și din palme, agitând batiste de toate culorile, caucazienii făceau salturi spectaculoase fulgerând din pumnale, trubadurii francezi se întreceau în cântece medievale, iar studenții din Irlanda de Nord trecuseră pe rock. Nu se mai știa ce-i în cer ori pe pământ.

Pe neașteptate, lăutarii români au început să zică *Perinița*. Înconjurându-i, dansatorii de pe meleagurile hunedorene s-au prins în horă, lăsând în interiorul spațiului consacrat patru-cinci fete, care jucau fluturând năframele, gata să le arunce după gâtul partenerilor. Celelalte grupuri de muzicanți li s-au alăturat românilor, iar dansatorii au tot

lărgit hora, îmbrățișând toată poiana: „Hora mare, mare, mare!/ După câte neamuri are!” În mijlocul aceluia nesfârșit lanț de jucători, nu mai erau doar instrumentiștii și perechile care se îmbrățișau, ci și pâlcuri de brazi sau de mesteceni, ce păreau să participe la bucuria generală a performerilor. O după-amiază de neuitat, la capătul căreia autocarele încolonate porneau spre Zakopane.

La sfârșitul primei decade a lunii septembrie, Festivalul internațional de folclor „Złot ciupaga”, organizat în orașelul de la poalele Munților Tatra, se încheia. Printre ultimele formații care urmau să urce pe scenă se număra și Ansamblul de obiceiuri „Dumbrava” din Dăbâca Hunedoarei, o localitate de pe Valea Cernei, situată în partea sud-estică a orașului reședință de județ. Spectacolul cu care se înfățișau era o *nuntă pădurenească*. Nu se putea altfel, de vreme ce reprezentau Ținutul Pădurenilor, o străveche zonă folclorică de pe versantul estic al Munților Poiana Ruscă, învecinată cu Sarmizegetusa, fostă reședință a regilor daci.

Alaiul nuntașilor dăbăcani era alcătuit din vreo șaptezeci-optzeci de persoane, tineri și vârstnici, toți născuți și crescuți în satul amintit, țărani ce se îndeletniceau cu creșterea animalelor și agricultura terasată. Costumele lor erau de o eleganță rar întâlnită, dovadă că mai toți cei ce le treceau prin preajmă nu se mai săturau admirându-le. Bărbații purtau cămăși albe largi, ca să se poată mișca în voie, și lungi până la genunchi. La guler, pe piept și pe cei doi *pumnași* erau împodobite cu ornamente geometrice albe, cusute cu fire de bumbac ori de mătase. Broderiile *alb pe alb* dădeau o notă de rafinament cămășilor bărbătești, care se terminau la poale cu dantele discrete, realizate în semicercuri sau *melcușori*.

Cingătorile erau curele din piele, de lățime medie, cu cataramă dreptunghiulară de alamă. Țării îi legau sub genunchi și îi înfășurau pe pulpa piciorului, pentru ca apoi să tragă peste ei *ștrimfii* (ciorapi de lână închiși la culoare) și șosetele albe pe care le întorceau peste bocanci. Pieptarul bărbătesc avea ornamente puține și sobre. Bicromia alb-negru se obținea cu ajutorul *prim*-ului din pielică de miel și al ornamentului *dinți de lup*, cusut cu lână pe ambele părți ale deschizăturii bondiței. Pe cap purtau pălării de pădurar, cu *peană* din păr de porc mistreț.

Cămășile femeilor erau bogat ornamentate pe mâneci, piept și la guler. Manșetele aveau formă de volănașe numite *fodori*. Fetele și nevestele tinere preferau decorul făcut cu *arnici* roșu, în vreme ce

femeile vârstnice optau pentru ornamentele negre. Peste poalele cămășii purtau două *oprege* cu alesături: celui din față i se mai spunea și *cătrință*, iar opregului din spate i se zicea *cătrințoniu*. Primul era mai scurt, să se poată vedea pe sub el dantela cu colțișori, iar cel din spate acoperea poalele cămășii în întregime. Fetele aveau pe cap năframe de culoare roșie, ceea ce le deosebea de femeile măritate, care purtau *cepse* cu corn și cărpe albe lungi, ale căror capete ajungeau până la călcâie. Erau încălțate cu șosete albe și pantofi. *Lățițarele* de mărgele se armonizau cu cromatica pieptarelor, adevărate opere de artă, cu broderii *împlinite*, lăsând neacoperite doar mici porțiuni de pe spate, ce înfățișau misterioase imagini astrale.

Un loc aparte în vestimentația pădurencelor îl constituiau cingătorile și podoabele metalice care scoteau în evidență această parte a corpului. Preocuparea lor pentru ocrotirea mijlocului, loc de trecere socotit fragil și expus primejdiilor de tot felul, dezvăluia implicațiile magice ale pieselor de port la care ne vom referi și, mai ales, ale ornamentelor străvechi care, cu timpul, au ajuns să aibă doar rosturi estetice.

Prima dată, fetele și femeile măritate își înfășurau mijlocul cu „trei întoarse” ale brâului țesut *în bâte*, o tehnică de lucru ce dănuie în zonă de sute de ani. Pe deasupra acestuia puneau *brăcirea* (un soi de bârneață ceva mai lată), iar la urmă așezau *balții*. Cea de a treia cingătoare avea rol decorativ. Era un brâu de metal cu două sau trei rânduri de *zale*, de care fuseseră agățate inele de alamă și *cheițe* de cositor, ce atârnavă din talie până spre mijlocul coapsei stângi. Aceste ornamente erau diferite și se numeau *lanț șerpesc*, *lanț cu scărică*, *lanț cu lăcate* etc. Femeile vârstnice purtau o piesă specifică, tot din metal, care se numea *străicuță de chei*, *chei pe chici* sau *chei pe șold*. Erau șase împletituri de cositor, fixate cu nituri galbene pe o bucată de piele, iar la capetele de jos atârnavă tot atâtea verigi cu chei de alamă. Am stăruit asupra acestor ornamente, care par să aibă sorginte dacică, pentru că sunt unice în Europa, iar la Zakopane au făcut adevărată senzație.

Nunțașii dăbăcani de pe scena festivalului alcătuiau o mare familie, cea a *uspăcionilor*, adică a sătenilor chemați la ospățul marital. Îi adunaseră *orfelii* (chemătorii) aleși de părinții fetei și ai băiatului, trimiși cu acest mesaj pe ulițele satului, de la o poartă la alta. Puteau fi recunoscuți în alai prin însemnele pe care le aveau:

toiege împodobite cu batiste brodate și stible de busuioc, ulcioare cu vinars și colaci legați cu ștergare la mâna stângă. Nuntașii din partea mirelui se numeau *cuscri* și erau conduși de *vornicul cel mare*, iar celor veniți la chemarea miresei li se spunea *cerfari* și aveau vornicul lor. Cei doi diriguitori ai nunții purtau *cingee* (ștergare cu alesături) la curea și baltage în mâini. Două grupuri de oameni, străine până atunci, se reuniseră în același loc, pentru a pecetlui întemeierea unei noi familii. În mijlocul lor se aflau protagoniștii (mirele și mireasa), dar și nănașii de cununie, părinții spirituali ai mirilor, cei ce le netezeau calea spre statutul de tineri gospodari.

Un moment important al nunții îl constituia primirea cuplurilor de gospodari. Îi întâmpinau mirii, nașii, vornicul și lăutarii. Înainte mergea bărbatul, ducând în mâna dreaptă *pomul cu mere*, un obiect ritual cu variate înfățișări: de la ramura de măr trifurcată până la scheletul circular din stinghii de alun, ori în formă de cruce cu multe ramificații. În afara fructelor roșii, așezate printre crengile verzi, în pom erau puse daruri pentru mireasă (năframe brodate, *lățițare*, *cepse*, prosoape, *lepedee* și chiar *oprege*), piesele mari fiind împăturite pe brațul drept al donatorului. Încărcat cu asemenea ofrande, fiecare nuntaș în parte părea un sol mare de neam ales.

Pe urmele gospodarului pășea, la fel de mândră, soția acestuia. Avea un buchet de flori în mâna stângă iar în dreapta – legat într-o *măsaie* (față de masă) mai mică – ducea un colac împodobit cu felurite simboluri. Cea mai importantă povară o purta pe cap. Era *spenea* (coșul cu bucate), acoperită cu o *merindeață*, pe ale cărei capete puteau fi văzute șiruri de broderii roșii și negre. În coș ducea blide cu friptură, răcitură, sarmale, plăcinte și *pancove*. Erau merindele ce urmau să fie puse dinaintea nuntașilor, pentru că în Pădurenime *ospățul* nu-l pregăteau părinții mirilor, ci sătencele poftite la nuntă. Socrii făceau doar bucatele ce se mâncau la sfârșitul nunții. Pomii cu mere, ca și *spenele* cu bucate, se așezau pe *masa de primire*, de unde starostele mirelui le ducea la bucătărie. La Zakopane au rămas expuse până la sfârșitul spectacolului, stârnind admirația celor prezenți.

Memorabile au fost și celelalte secvențe maritale înscenate de nuntașii hunedoreni: *aducerea nașilor*, moment însoțit de numeroase rituri și ceremonii, apoi *primirea miresei* la casa socrilor, cu practice inițiatice îndătinate, sosirea *cerfariilor* pentru a doua nuntă etc. Ultimul moment l-a constituit *jocul cel mare al uspăcionilor*. Adică petrecerea

cu care se încheie orice nuntă pădurească. Se desfășura după masa *nunții celei mici* (invitații miresei), când cele două neamuri erau integrate definitiv. Miresei i se pusese *conciul nou*, iar mirele trecuse deja în ceata gospodarilor tineri.

Urcați pe niște bănci, *lotașii* (muzicanții) mirelui și ai miresei cântau împreună în mijlocul horei. Vârstnicii porneau petrecerea jucând *Brâul așezat*. Un fel de *Bătrânească* ce se remarcă prin simplitatea pașilor și eleganța mișcărilor. Urmau nuntașii tineri, care preferau ritmul alert al *Spicului de grâu* și *Ardeleana pe trei pași*, dansuri ce erau susținute de numeroase strigături și chiuituri. Nunta pădurească se încheia cu un joc de virtuozitate, căruia puțini se încumetau să-i facă față. Grupuri, grupuri, nuntașii miresei se despărțeau de gazde, pornind spre casele lor. Fiecare participant ducea cu sine câte un colac (*pășuș*), mărturie că fusese părtaș la zidirea unei noi familii.

N-aveam nici cea mai vagă umbră de îndoială că, la categoria pe care o ilustrați – păstrarea autenticității –, interpreții hunedoreni erau pe deplin îndreptățiți să cucerească trofeul festivalului. Văzusem toate celelalte formații cu care concureau și eram convins că verdictul juriului nu putea fi decât în favoarea celor de la Dăbâca. După comportamentul pe care l-au avut, cred că și spectatorii gândeau la fel. De aceea nici n-am mai rămas prin zonă, preferând să revin la sfârșitul zilei, când se decernau premiile.

Pentru că a doua zi plecam la Cracovia, m-am grăbit să văd capela din *Jaszczurówka*, singura construcție de arhitectură sacrală realizată în stil Zakopane. Cele trei sau patru frontoane erau împodobite cu simboluri solare în relief, iar forma turnulețului amintea de bisericile maramureșene. M-am abătut apoi pe la Vila Koliba, o construcție foarte asemănătoare cu capela, care adăpostea un mic muzeu al stilului Zakopane. Mesele, scaunele, patul și mai ales blidarele erau aproape identice cu cele din așezările noastre montane. Cucerit de exponatele pe care le vedeam, am ajuns la hotel după premiere. Fără să ezit, m-am dus direct în camera Ancăi Giurchescu, pentru a o felicita. Am găsit-o prăbușită într-un fotoliu, plângând în hohote. Juriul dăduse *toporașul de aur* unei formații poloneze, pe care o scosese câștigătoare la o diferență de câteva sutimi. Așa ceva nu mai auzisem. Românii hunedoreni se întorceau acasă cu un gust amar.

Cât a durat festivalul de la Zakopane, vremea a fost minunată. O binecuvântau protagoniștii care se rânduiau la scenă, miile de

spectatori din poiană – ce se lăsau mângâiați de razele blânde ale soarelui de toamnă – și, nu în ultimul rând, viligiaturiștii, porniți să descopere frumusețile satelor din împrejurimi. Nu se putea un timp mai prielnic decât acela pe care îl avusesem. Odată însă cu încheierea serbărilor folclorice, vremea a început să se tulbure. Ca la un semn! Abia coborâse soarele spre amurg, când de pe crestele pleșuve ale Tatrei au prins a se mișca haotic nori plumburii, de toate formele și mărimile, ce-și căutau locul pe bolta senină de deasupra orașului. Un vânticel aspru a început să-i agite dintr-o parte într-alta, împrăștiind peste tot ploaia mărunță. Străzile urbei s-au pustiit de îndată.